

Welke mens wil je zijn?

Wat betekent het om in te zien dat we deel uitmaken van een beschaving die te dik en te groot geworden is voor deze wereld? Hoe kun je omgaan met de existentiële behoefte om daarmee in het reine te komen? Om vrede te vinden in het hart? Welke grote verhalen zijn daarvoor nog beschikbaar en toereikend? Deze vragen vormden de basis van het essay dat Rudy Vandamme schreef na een trektocht door de Canadese wildernis met zijn partner Ann Sterckx.

“Hoe antwoord te geven op een historisch ontwikkelingsthema: een volk zonder zingevend verhaal...”

De weg van de mens in zeven verhalen

Ann en ik voelen ons ongemakkelijk als we kijken naar de maatschappij, de mens en de wereld. Daar zijn ook redenen voor. We weten dat dit niet zo verder kan. Het is balanceren tussen ons rijke, comfortabele en boeiende leven en het slechte nieuws. Het is ook niet zomaar op te lossen. Het is immers geen vraagstuk of probleem. Hoe we ons voelen in het leven is deel van onze identiteit. Het komt elke dag opnieuw naar voren en de enige vraag is hoe we met onze identiteit als mens in het reïne komen.

Rond 2008 gingen mijn ogen open voor de gezondheidstoestand van de aarde. Eerst ben ik nogal fanatiek geworden. Maar na vier jaar ontdekten we dat ons activisme 'tegen de stroom in' weinig duurzaam resultaat opleverde. We werden bovendien bestempeld als missionarissen en hadden onszelf gemarginaliseerd in een ideologische positie: 'wij weten het beter'. We gebruikten onbewust de metafoer van de oorlog, veroordeelden mensen en trokken ten strijde voor het goede doel. We beseften dat er in onze ervaring iets

miste: innerlijke vrede over onze verhouding met de beschaving, met de maatschappij, met de mensheid. Waar verlangden we zelf naar?

Na Canada weten we het. We zijn wakker geschud om antwoord te geven op een historisch ontwikkelingstema: een volk zonder zingevend verhaal. Het is niet iets psychologisch. We lijden niet aan een depressie. Het gaat ook niet om ons ego, noch om ons succes. Het fundamentele thema is de uitdaging in het reïne te komen met hoe we allen als mens ons mens-zijn invullen. We willen kunnen wonen in deze wereld, we willen trots kunnen zijn op het mens-zijn. Een ontwikkelingsverhaal helpt daarbij. Eerst wilden we zo goed mogelijk identificeren wat precies onze existentiële ervaring is. Dit is een erg emotioneel deel. Het gaat over onze pijn, ons geweten en onze levensstijl. Daarna onderzochten we de volgende zeven verhaaltypen, die in onze samenleving voorgesteld worden om mens, wereld en leven te begrijpen. Hoe verhouden we ons tot elk van die verhalen?

Meritocratie: hard werken en je geluk verdienen

Deze tijdsperiode wordt wel omschreven als het verlies van de grote verhalen. Atheïsme, individualisme en consumentisme laten veel mensen alleen korte termijnvragen over: *Hoe ga ik slagen in mijn loopbaan? Welk huis gaan we bouwen? Waar gaan we dit jaar op vakantie?* Toch lijkt het alleen maar dat er geen groot verhaal verteld wordt. In werkelijkheid worden veel levens bepaald door een verhaal van meritocratie: *Als je maar hard genoeg werkt, kun je je eigen succes, geluk en zin creëren.* Het is het wereldbeeld van de maakbaarheid van de mens en van het recht om de ander te gebruiken voor eigen doelstellingen.

Onze generatie kan beschuldigd worden van materialisme. De positieve kant ervan is echter dat we een generatie zijn geweest die het heft in eigen handen heeft genomen. De laatste vijftig jaar zie ik als een historisch experiment: Geef een generatie de vrijheid om hun leven vorm te geven, wat maken ze er dan van? Een conclusie is dat de democratisering van rijkdom en de toegenomen individuele vrijheid niet per se leiden tot een hogere vorm van mens-zijn. Ook vraagt het van individuen een immense zelfsturing om weerbaar te zijn tegen allerlei verleidingen. Mensen zijn

evolutionair gezien makkelijk te manipuleren. Dus als de samenleving geen bescherming biedt, kunnen duivelse krachten een vacuüm gemakkelijk misbruiken. Ten slotte het goede nieuws: burgers hebben macht. Als er maar genoeg mensen ophouden medeplichtig te zijn aan allerlei wantoestanden, verschrompelt de duivel; hij wordt niet meer gevoed.

Gelukkig is dit alles op zijn einde aan het lopen. Dit is niet meer het spel dat we willen spelen. Veel mensen willen niet meer fulltime werken maar een natuurlijk levensritme, met aandacht voor werken, zelfontwikkeling en gezin. Onze steden worden weer groener. We kunnen al iets meer ademhalen. Mensen willen een poëtisch leven, uitgebalanceerd. We willen comfort maar hoeven geen luxe. Ondertussen vertellen de media andere verhalen, de economie moet groeien, we moeten harder werken, langer werken. Wie kan of wil dit nog volgen?

Het beschavingsverhaal: de natuur naar onze hand zetten

Het beschavingsverhaal begon al eerder, met het Verlichtingsdenken en de wetenschap. De kunst der wetenschap om het menselijk denken in twijfel te trekken, werd een kunde om te voorspellen en te controleren. De wetenschap levert nu de kennis en techniek om het leven te beheersen. Een hele cultuur is daarvoor het denken, het hoofd, belangrijker gaan vinden dan het gevoel, het hart en het ambachtelijk lichame-lijk bezig zijn. Verlicht denken werd gereduceerd tot maakbaarheid en machinaal denken. Het kwam te staan tegenover natuurlijkheid. Het is verbazingwekkend hoe snel een beschaving zich heeft afgekeerd van zijn verbinding met de natuur, vervreemdde van de eigen habitat. Een hele generatie stedelingen is verstoken van natuurervaringen.

Het wilde, het animale, de natuur wordt aan de ene kant verguisd, aan de andere kant blijft de mens erdoor gefascineerd. We zijn geïntregeerd door onze schaduw. Het wilde is een deel van de mens, maar we onderdrukken het. Welbeschouwd zijn mensen jaloers op dieren. Dieren zijn niet verwend of vervreemd. Ze worden niet belast met bewustzijn. Ze hoeven niet te denken alvorens te handelen. De rusteloosheid die zo

eigen is aan de mens is ons lijden. In contrast tot dieren is de mens neurotisch, door zijn bewustzijn vervreemd van zijn habitat en verstrengeld in veel te veel mogelijkheden.

Het beschavingsverhaal is nu dit geworden: we schoppen het wilde uit de voordeur naar buiten en het komt langs de achterdeur terug naar binnen. Daar maakt het herrie: verslavingen, criminaliteit, hebzucht, verborgen avonturen. En dat leidt nog tot meer obsessieve controle: psychiatrische labels, juridische structuren en hulpverlening. Ondertussen blijven we diep verlangen naar deel-zijn van het universum.

Ook al doen we het in vele opzichten als beschaving niet slecht, een beschaving heeft welbeschouwd ook heel wat duivelse kantjes en is zelfs in grote mate onmenselijk. Mensen die heel beredeneerd dieren slachten zijn bijvoorbeeld misschien wel onmenselijker dan een leeuw die instinctief zijn prooi verscheurt. Bovendien tonen dieren ook heel wat bewustzijn, logica en ethiek. Het wilde en de natuur staan daarom niet tegenover de beschaving, maar zijn deel van de menselijke identiteit.

Het cyborg-verhaal: ons lichaam overbodig maken

De geschiedenis van de mens is ook een verhaal waarin we ons stap voor stap bevrijden van onze gebondenheid aan de aarde. We hebben ons niet alleen bevrijd van activiteiten die dienen om te overleven, zoals zoeken naar voedsel. Ook van huishoudelijk werk, een huis bouwen of ouder zijn voor de eigen kinderen. Zulke noodzakelijke arbeid besteden we liever uit aan anderen of apparaten. De uiteindelijke droom van veel mensen is geld genoeg te hebben om zich echt helemaal te bevrijden van werk en vervolgens alleen maar te genieten.

Door het gebruik van technologie verandert de mens geleidelijk. Er ontstaat een verhaal waarin de mens veel meer mentaal en digitaal wordt. Cyberwezens, genetische manipulatie, plastische chirurgie, farmaceutica, nanotechnologie; het is allemaal niet zo ver weg. De natuurmens die we denken te zijn, is al in grote mate afhankelijk van allerlei techniek.

Deze drang naar bevrijding is tegelijk een miskennis van de waarde van lichamelijke arbeid als bron van zingeving. Dit verhaal aanvaardt dat we vervreemd zijn van ons lichaam en ons geluk zoeken in een mentale

ruimte. Psychosomatiek, depressie, burn-out en chronische vermoeidheid zijn tekenen van het lichaam dat vers voedsel wil, dat meer wil slapen en niets doen, dat dierengeluiden wil horen, dat fysiek moe wil worden door lichamelijke arbeid, ploeteren in de aarde, geleefd wil hebben. Het lichaam wil duisternis, stilte, rust. Het lichaam wil in de verte kunnen staren, indrukken kunnen verwerken, goede gesprekken voeren.

Religieuze verhalen: ons verlossen van het lijden

Zingevingen werden lange tijd ingevuld door het Christelijke verhaal. Hierin heeft de mens als toppunt van de schepping een speciale rol.

Het is een verhaal dat hoop op verlossing voorspiegelt, waarin we zelf de hemel kunnen verdienen. En dat klinkt dan weer erg als het meritocratieverhaal. Voor ons is religie vooral een ervaring die behoort tot het menselijk leven. De religieuze ervaring houdt in dat we ons deel voelen van een mensoverstijgend geheel. Noem het een kracht, een bron, of God; de naam maakt niet uit.

Schoonheid, goedheid, verwondering en liefde maken er deel van uit.

In ons geval behoort dit soort ervaringen tot de diepste kern van onze identiteit, van wie we willen zijn als mens. Het wetenschappelijke en materialistische wereldbeeld heeft ons natuurlijk allemaal goed te pakken.

Het is alsof God behoort tot de fantasiewereld en wegens gebrek aan observatie alleen voorwerp kan zijn van geloof. Maar iedereen die reflecteert over zijn plaats in grotere geheel, iedereen die wel eens 's nachts naar de sterren kijkt, kan volgens mij voelen dat we deel zijn van iets, van een verhaal zonder plot, een verhaal zonder woorden. Deze ervaring maakt een mens niet depressief, integendeel. Doorheen onze nietigheid voelen we ons in verbinding. De ervaring een kleine garnaal te zijn in een grote oceaan, is daarom een betere basis voor een verhaal dan een ego dat zichzelf opstelt als een toren op een berg.

Voor velen zijn de woorden God en religie te veel besmet. Het vraagt welwillendheid dat los te laten en het religieuze vacuüm te gebruiken om een nieuw wereldbeeld te stichten. Waarin alle levende en niet-levende wezens een plek hebben. Dit gaat over liefde, God, en een levenswijze waarin mysterie en schoonheid de transcendentie vormen, een levenswijze die het menselijk ego overstijgt. De religieuze ervaring en ook het volgende ecologisch wereldbeeld zijn moeilijk verhalen te noemen. Elke poging tot verhaal lijkt opnieuw antropocentrisch, te kerkelijk, te verlossingsgericht. Dus het kan alleen leiden tot een open vraag: als de mens niet het hoogtepunt is van de evolutie maar een klein deeltje van het universum, welke weg is hij dan aan het gaan?

“Anderen die ik probeerde te overtuigen waren niet door dezelfde bewustwording van pijn gegaan.”

Het eco-verhaal: de aarde redden

We zijn er als soort in geslaagd alle natuurlijke vijanden te vernietigen, met het resultaat dat het ecologische evenwicht danig verstoord is. Wat is de plot achter dit succes? Volgens wetenschappers zijn we dicht bij een omslagpunt waarna feedbackloops gaan versnellen en chaos zullen creëren. Activisten verdedigen de stelling dat we dit omslagpunt nog kunnen voorkomen als we nu allemaal onze onecologische gewoontes veranderen. In de krant lees ik de kop: 'Wie zal de wereld redden?'

Het 'red-de-aarde'-verhaal probeert ons ervan te overtuigen tot actie over te gaan. Zoals investeren in nieuwe energie, buurtwerking en peer-to-peer-economie. Of het verminderen van afval, vlees- en brandstofverbruik. Het 'red-de-aarde'-verhaal creëert drama, maar ook gevoelens van schuld en hoop. Als resultaat wordt een groene gemeenschap voorgesteld, transition towns, waar het aangenaam is om te wonen in het post-carbon-tijdperk. Het vraagt alleen een verandering in ons bewustzijn. De plot lijkt ook hier weer op het meritocratische scenario: het paradijs is mogelijk; we moeten het alleen verdienen.

“Terwijl we dit zo schrijven, voelen we ons bijna verraders”

Toch is de hoop op een ecologische, groene, harmonieuze wereld het vertellen waard. Wij twijfelen er niet aan dat de mens zijn best moet doen om ecologisch en ethisch te leven. Maar het verhaal zelf is bedenkelijk.

Er zijn heel wat mensen voor wie de belofte van het paradijs niet meer als motivator werkt. Ze geloven niet dat het nog kan en eerlijk gezegd wij ook niet. Terwijl we dit zo schrijven, voelen we ons bijna verraders, schuldig omdat we niet ook op de barricades staan. Is het niet beter om te stoppen met vechten en vooral minder afhankelijk te worden van al deze structuren?

Ongetwijfeld zullen meer en meer mensen wakker schieten en misschien komt er wel een collectieve omwenteling aan – we willen het graag geloven, maar het motiveert ons niet. Het lijkt iets te veel op valse hoop; dat we door eigen toedoen het ecologisch evenwicht kunnen herstellen. Voor ons is de verbinding met de aarde geen daad om onze habitat veilig te stellen. Waar we voor staan, is dat we kiezen voor een ecologische levensstijl op basis van de identiteitsvraag: welk soort mens willen we zijn?

Het evolutionair verhaal: voorbereiden op de post-mens

Het verhaal van de mens wijzigt dramatisch als we het tijds kader wijzigen naar enkele miljoenen jaren. Dan gaat het niet meer over de menselijke soort, maar over het komen en gaan van soorten. Het verhaal begint dan bij de pre-mens en loopt verder naar de post-mens. Het evolutionair perspectief levert een interessante verhaallijn van steeds complexere levensvormen. In dat grote verhaal is de mens niet meer de koning van de schepping, noch een toevallige onbenul-

ligheid. De grote vraag is welke schakel de mens vervult in de evolutie naar hogere complexiteit, wat we de 'post-mens' noemen.

Zo kom ik op vragen die ik weinig gesteld hoor worden: welk deel van onze genetische pool zal door een volgende soort worden overgenomen? Hoe zal die volgende soort ontstaan? Wat zal door de volgende soort als primitief bestempeld worden? Ik heb ook meer cynische vragen, zoals: Is de menselijke soort wel de moeite waard om voor te vechten?

Dit evolutionair verhaal van de mens klinkt een beetje vreemd. Het is geen verhaal met een happy end. Toch is het een mooi verhaal omdat het helpt om in het reine te komen met hoe de mens haar eigen beschaving vorm heeft gegeven, overigens naar zijn beste vermogen. Bovendien is het een uitnodiging om te kiezen voor het beste van de mens, want dat is wat we door te geven hebben aan de volgende soort.

Het dialogisch geleefde verhaal: bewegen tussen verschillen

In vrede leven met je bestaan als mens is vandaag de dag niet makkelijk. In zo'n geval is het erg verleidelijk om een groot verhaal te omarmen. Verhalen zijn immers een instrument om betekenis te geven en de chaos naar orde terug te brengen. Hoe verleidelijk ook, we merken dat het voor ons onmogelijk is om ons aan een verhaal over te geven. Door onze visie op de huidige mens durven we te zeggen dat het onvermogen om tot overgave te komen ten aanzien van één of ander verhaal, een goed teken is. Het is nodig voor de weg van de mens om los te komen van ideologieën, kerken, partijen, groeperingen; hoe mooi die ook zijn.

Ideologieën en utopieën leiden tot groepsdenken: wij tegenover zij. Dat brengt energie met zich mee, maar het heeft valkuilen die we onvoldoende meester zijn. Verhalen en wereldmodellen hebben de neiging de neocortex te koloniseren. Wat de mens nu nodig heeft, is een manier van denken en leven dat insluit, eerder dan uitsluit, dat diversiteit aanvaardt en niet monopoliseert, dat verbindt en open-minded is.

Daarom hebben we besloten om ons, voorlopig, aan geen enkel verhaal of wereldbeeld over te geven. We bewegen op een dialogische manier tussen verschillende perspectieven. Een groot deel van deze levenshouding is de aanvaarding van de vervreemding en ruste-

loosheid die het met zich meebrengt. We blijven bewust in een plek van marginaliteit en individualiteit. Het vraagt enige oefening van ons om de positie van vervreemding te zien als de kern van onze identiteit. De mogelijkheid om niet bepaald te zijn door instincten of sociale normen is een grote bron van zelfontplooiing voor de mens. Hoe paradoxaal ook, maar het aanvaarden van de leegte, de openheid, het niet-kiezen is een fundament om rust te vinden in wie we zijn en willen zijn.

Wat wij voor onszelf ontdekt hebben, is hoe we verschillende verhalen met elkaar kunnen laten spreken. De rust ontstaat echter niet in het hoofd, want met logisch denken weten we geen allesomvattende synthese te bedenken. De rust ontstaat door verbindende dialogen uit te bouwen, mogelijkheden te delen en vervolgens het lichaam de verwerking te laten doen. De taak van ons hoofd is open te blijven en verhalen te beluisteren en kritisch te waarderen. De taak van het lichaam is erg verschillende verhalen samen te brengen en de synthese doorheen het leven zelf tot uitdrukking te brengen. Anns zinnetje 'Walking the answer' is voor ons deze gedachte geworden. Door al wandelend door het leven te gaan, figuurlijk en ook letterlijk, wandel je het antwoord.

Conclusie

Onze rusteloosheid werd veroorzaakt door de afwezigheid van een zingevend verhaal. Onze tocht door de verhalen leerde dat geen enkel verhaal volledige vervulling brengt. Rust hebben we gevonden door de keuze te maken niet te willen samenvallen, ons niet te willen overgeven aan een of andere ideologie, mening of verhaal, zelfs niet aan groen. Onze identiteit is de open ruimte. Het leven is een wandeltocht door een gevarieerd landschap.

DR RUDY VANDAMME IS NLP MASTER TRAINER EN SCHREEF ONDERMEER HET ESSAY DE WEG VAN DE MENS, ZEVEN VERHALEN, WAAR DIT ARTIKEL EEN SAMENVATTING VAN GEEFT. HET VERSCHEN VOOR HET EERST IN GODDELIJK WILD [2015].

Wij wandelen dat antwoord en vertrouwen op onze levenswandel. Zo kan iedereen ook kiezen wat hij wil doen met het dramatische nieuws dat dagelijks op hem afkomt. Je kunt je afschermen en je opsluiten of je kunt voelen waar je existentiële pijn zit en wie je wilt zijn als mens. Welke mens wil je zijn?

In het essay 'Levensstijlactivisme' werkte Vandamme dat verder uit: 'We weigeren onszelf te reduceren tot de speelbal van verhalen, we weigeren gemakzucht, onverschilligheid of cynisme. We laten ons ook niet verleiden tot een nieuw ultiem verhaal dat pretendeert alles te kunnen beantwoorden en oplossen. We zien onszelf als levensstijl-activisten die door hun levensstijl een standpunt innemen in het private, publieke en professionele domein. Een zinvol leven is voor ons niet ergens ver weg, maar te vinden in de honderden dagelijkse keuzes waar we ons voor gesteld zien.' In 2018 besteedt INZicht hier meer aandacht aan.